
Wzorcowe postanowienia umowy międzynarodowej o zabezpieczeniu społecznym

---

Rzeczpospolita Polska jest stroną kilkunastu dwustronnych umów międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym. W ostatnim czasie nadal są negocjowane i zawierane nowe umowy w tym zakresie. Celem niniejszego opracowania jest zbadanie, czy postanowienia dwustronnych umów międzynarodowych Polski są zgodne z międzynarodowymi standardami w tej dziedzinie.

W niniejszej publikacji autorka analizuje tę kwestię, porównując uregulowania zawartych przez Polskę wspomnianych umów z istniejącymi standardami międzynarodowymi ustanowionymi przez Międzynarodową Organizację Pracy oraz Radę Europy.

W opracowaniu przeanalizowano również różnice pomiędzy standardami Międzynarodowej Organizacji Pracy i Rady Europy w tym obszarze. Analizą zostały objęte nie tylko emerytury i renty, lecz także świadczenia z tytułu choroby i macierzyństwa, świadczenia rodzinne, zasiłki dla bezrobotnych, rzeczowe świadczenia zdrowotne, zasiłki pogrzebowe, jak również kwestie podlegania właściwemu ustawodawstwu. Dwustronne umowy międzynarodowe o zabezpieczeniu społecznym zawarte przez Polskę nie były dotąd badane w kontekście świadczeń z tytułu choroby i macierzyństwa, świadczeń rodzinnych, zasiłków dla bezrobotnych, rzeczowych świadczeń zdrowotnych i zasiłków pogrzebowych oraz podlegania właściwemu ustawodawstwu.

Publikacja ma na celu wykazanie różnic między wzorcowymi postanowieniami Międzynarodowej Organizacji Pracy oraz Rady Europy a umowami międzynarodowymi Polski w tej dziedzinie poprzez analizę ich zakresów podmiotowych i przedmiotowych oraz postanowień kolizyjnych dotyczących ustawodawstwa właściwego i postanowień merytorycznych w obszarze ustalania prawa oraz wysokości poszczególnych świadczeń.

Słowa kluczowe: koordynacja międzynarodowa, Międzynarodowa Organizacja Pracy, ochrona osób migrujących, Rada Europy, wzorcowa umowa o zabezpieczeniu społecznym

Otrzymano: 17.02.2020

Zaakceptowano po recenzjach: 28.01.2021

DOI: 10.5604/01.3001.0014.6996

Wstęp

W 1919 r. została powołana Międzynarodowa Organizacja Pracy (MOP). W 1946 r. MOP stała się pierwszą wyspecjalizowaną agencją Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), tj. wyspecjalizowaną organizacją międzynarodową powiązaną i blisko współpracującą z ONZ. Od tego czasu rozwinął się system ścisłego współdziałania obu tych międzynarodowych organizacji, które usiłują pokonać poważne nierówności i brak równowagi pomiędzy różnymi regionami świata¹. Polska jest członkiem MOP od chwili jej powstania.

Międzynarodowa Organizacja Pracy tworzy normy prawne, stanowiące instrument oddziaływania na rzecz budowania sprawiedliwego ładu społecznego w poszczególnych państwach, w skali międzynarodowej. Działalność normatywna MOP obejmuje prawo pracy, zabezpieczenie społeczne oraz politykę społeczną i ekonomiczną. Podstawowymi aktami normatywnymi uchwalanymi przez Konferencję Ogólną MOP są konwencje oraz zalecenia. Konwencje to akty normatywne prawa międzynarodowego, które są wiążące dla państw członkowskich po ich ratyfikowaniu. Z kolei zalecenia nie są ratyfikowane przez państwa członkowskie i w związku z tym nie rodzą zobowiązań do respektowania ich w prawie krajowym. Zalecenia traktuje się jako wytyczne dla uchwalanych konwencji oraz dla ustawodawstwa krajowego².

W 1949 r. powstała Rada Europy. To najstarsza międzynarodowa organizacja regionalna na kontynencie europejskim o zasięgu lokalnym ograniczającym się do Europy. Jest ona często mylona z Radą Europejską i Radą Unii Europejskiej. Tymczasem nie jest ona związana z Unią Europejską, a jest to międzynarodowa organizacja rządowa skupiająca państwa również spoza Unii³. Jej celem statutowym jest:

osiągnięcie większej jedności między jej członkami, aby chronić i wcielać w życie ideały i zasady stanowiące ich wspólne dziedzictwo oraz aby ułatwić im postęp ekonomiczny i społeczny.

Polska jest członkiem Rady Europy od listopada 1991 r. Rada Europy wypełnia swoje zadania m.in. przez ustanawianie aktów prawa międzynarodowego, które są wiążące dla państw po ich ratyfikowaniu.

Blisko cztery dekady temu na sześćdziesiątej dziewiątej sesji Konferencji Ogólnej MOP, zwołanej w Genewie 20 czerwca 1983 r. przez Radę Administracyjną Międzynarodowego Biura Pracy, przyjęto zalecenie międzynarodowe nr 167 dotyczące zachowania praw w zakresie zabezpieczenia społecznego⁴. Celem zalecenia było m.in. zachęcanie członków MOP

1 *Historia MOP*, http://www.mop.pl/html/info_o_mop/historia_mop.html (18.10.2020).

2 Zob. J. Kowalski, B. Krzyśków, 2–2. *Konwencje, normy i uregulowania międzynarodowe w zakresie bezpieczeństwa, w tym bezpieczeństwa pracy*, http://nop.ciop.pl/m2-2/m2-2_2.htm (18.10.2020).

3 Zob. H. Izdebski, *Rada Europy. Organizacja demokratycznych państw Europy i jej znaczenie dla Polski*, Warszawa 1996; J. Kowalski, Z. Ślusarczyk, *Unia Europejska. Proces integracji europejskiej i zarys problematyki instytucjonalno-prawnej*, Warszawa–Poznań 2006, s. 168 i nast.

4 Zalecenie nr 167 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczące ustanowienia międzynarodowego systemu zachowania praw w zakresie zabezpieczenia społecznego.

do zawierania umów międzynarodowych, które usuwałyby ewentualne przeszkody przy przekazywaniu świadczeń inwalidzkich, emerytalnych i w razie śmierci żywiciela rodziny, rent z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych oraz zasiłków pogrzebowych.

W załączniku do zalecenia nr 167 są zawarte wzorcowe postanowienia umowy międzynarodowej w zakresie zabezpieczenia społecznego. W preambule zalecenia wyjaśniono, że członkowie MOP przy zawieraniu dwustronnych lub wielostronnych umów w zakresie zabezpieczenia społecznego i ich koordynowania powinni w miarę potrzeby mieć na uwadze wzorcowe postanowienia. Zalecenie to odnosi się do członków MOP, których wiąże konwencja nr 118 dotycząca równości traktowania w zakresie zabezpieczenia społecznego z 1962 r.⁵ oraz konwencja nr 157 dotycząca zachowania praw w zakresie zabezpieczenia społecznego z 1982 r.⁶

Polska nie ratyfikowała dotychczas żadnej z tych dwóch konwencji. Jednakże można zadać pytanie, czy zawarte przez Polskę umowy międzynarodowe o zabezpieczeniu społecznym mają uregulowania analogiczne do modelowych postanowień ujętych w zaleceniu nr 167. Omówione w niniejszym opracowaniu zagadnienie nie było dotychczas przedmiotem żadnego opracowania.

W publikacji dokonano analizy dwustronnych umów międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym zawartych przez Polskę z następującymi państwami niebędącymi członkami Unii Europejskiej⁷: Australią⁸, Kanadą⁹, USA¹⁰, Koreą Południową¹¹, Macedonią Północną¹², Ukrainą¹³, Mołdawią¹⁴, Mongolią¹⁵, a także z byłą Jugosławią¹⁶, która

5 Konwencja nr 118 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca równości traktowania własnych i obcych obywateli w dziedzinie zabezpieczenia społecznego.

6 Konwencja nr 157 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca ustanowienia międzynarodowego systemu zachowania praw w zakresie zabezpieczenia społecznego.

7 Na temat zawartych przez Polskę umów międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym zob. I. Kryśpiak, *Koordinacja emerytur i rent w prawie Unii Europejskiej oraz umowach międzynarodowych Polski – różnice oraz wzajemne oddziaływanie*, Warszawa 2017.

8 Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Australią o zabezpieczeniu społecznym, podpisana w Warszawie dnia 7 października 2009 r. (Dz.U. z 2010 r. nr 172, poz. 1160).

9 Umowa o zabezpieczeniu społecznym między Rzeczpospolitą Polską a Kanadą, podpisana w Warszawie dnia 2 kwietnia 2008 r. (Dz.U. z 2009 r. nr 133, poz. 1095).

10 Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Stanami Zjednoczonymi Ameryki o zabezpieczeniu społecznym, podpisana w Warszawie dnia 2 kwietnia 2008 r. (Dz.U. z 2009 r. nr 46, poz. 374).

11 Umowa o zabezpieczeniu społecznym między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Korei, podpisana w Warszawie dnia 25 lutego 2009 r. (Dz.U. z 2010 r. nr 35, poz. 192).

12 Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Macedonii o zabezpieczeniu społecznym, podpisana w Warszawie dnia 6 kwietnia 2006 r. (Dz.U. z 2007 r. nr 229, poz. 1686).

13 Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o zabezpieczeniu społecznym, sporządzona w Kijowie dnia 18 maja 2012 r. (Dz.U. z 2013 r. poz. 1373).

14 Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Mołdawii o ubezpieczeniu społecznym, podpisana w Warszawie 9 września 2013 r. (Dz.U. z 2014 r. poz. 1460).

15 Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Mongolią o zabezpieczeniu społecznym, podpisana w Warszawie dnia 24 stycznia 2018 r. (Dz.U. z 2019 r. poz. 1189).

16 Umowa o ubezpieczeniu społecznym pomiędzy Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Federacyjnej Ludowej Republiki Jugosławii, podpisana w Warszawie 16 stycznia 1958 r. (Dz.U. z 1959 r. nr 19, poz. 114). Dotyczy obecnie Serbii, Czarnogóry, Bośni i Hercegowiny.

jest realizowana obecnie w stosunkach z Serbią, Czarnogórą, Bośnią i Hercegowiną. Omówiono ponadto porozumienie międzynarodowe zawarte z kanadyjską prowincją Quebec¹⁷, a także umowy podpisane z Izraelem, Turcją i Białorusią, które nie weszły dotychczas w życie, ale ich postanowienia są już znane¹⁸.

Dodatkowo niniejszy artykuł odnosi się do modelowych postanowień umowy międzynarodowej o zabezpieczeniu społecznym opracowanych przez Komitet Ekspertów w dziedzinie zabezpieczenia społecznego Rady Europy i przyjętych w 1998 r. jako oficjalny dokument przez Komitet Ministrów Rady Europy¹⁹. Te modelowe postanowienia mają niewiążący charakter prawny, a zatem są dość elastyczne. Strony mają swobodę zmiany ich treści, określania zakresu świadczeń i osób, które mają być nimi objęte, oraz określania procedury współpracy administracyjnej²⁰.

Wzorcowe postanowienia umowy międzynarodowej o zabezpieczeniu społecznym opracowane przez MOP służyły jako wzór dla Rady Europy. Rada Europy w zasadzie przejęła standardy MOP w tym obszarze, ale w pewnym zakresie również je podwyższyła. Obie organizacje ściśle ze sobą współpracują przy upowszechnianiu wypracowanych przez nie standardów. Strategicznym celem tej współpracy jest połączenie podejmowanych przez nie wysiłków na rzecz upowszechnienia idei sprawiedliwości społecznej oraz dążenie do uniknięcia rozbieżności przy interpretacji międzynarodowych standardów społecznych²¹.

Zakres podmiotowy umowy o zabezpieczeniu społecznym

Zgodnie z zaleceniem nr 167 członkowie MOP, których wiąże umowa międzynarodowa w zakresie zabezpieczenia społecznego, powinni dążyć w drodze wzajemnego porozumienia do rozszerzenia na obywateli każdego innego członka MOP, a także na uchodźców i bezpaństwowców zamieszkałych na terytorium każdego członka korzyści wynikających z postanowień tej umowy odnoszących się do określenia ustawodawstwa właściwego, zachowania praw będących w trakcie nabywania oraz zachowania praw nabytych i przekazywania świadczeń za granicę. Zaleca się zatem, aby zakres podmiotowy umowy międzynarodowej obejmował obywateli każdego innego członka MOP oraz uchodźców i bezpaństwowców zamieszkałych na terytorium każdego członka MOP.

17 Porozumienie o zabezpieczeniu społecznym między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Quebecu, podpisane w Quebecu dnia 3 czerwca 2015 r. (Dz.U. z 2018 r. poz. 1511).

18 Zob. baza traktatowa Ministerstwa Spraw Zagranicznych: <https://traktaty.msz.gov.pl/>.

19 *Model Provisions for Bilateral Social Security Agreement and Explanatory Report Committee of Experts for the Application of the European Convention on Social Security*, <https://www.coe.int/t/dg3/sscsr/Source/ModProven.PDF> (18.10.2020).

20 *Social Security Coordination for Non-EU Countries in South and Eastern Europe. A Legal Analysis*, Budapest 2012, s. 30.

21 S. Molina, *Zabezpieczenie społeczne w aktach Rady Europy*, „Polityka Społeczna” 2005, nr 3, s. 31.

Odnosząc się do wskazanego postanowienia zalecenia nr 167 w kontekście zawartych przez Polskę umów międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym, należy zauważyć, że prawie żadna z tych umów, z wyjątkiem umowy z byłą Jugosławią, nie uzależnia zakresu podmiotowego swojego zastosowania od warunku obywatelstwa. Zgodnie z postanowieniami tych umów mają one zastosowanie do osób, które podlegają lub podlegały ustawodawstwu jednej lub każdej ze stron umowy, oraz do członków ich rodzin (osób wywodzących prawa pochodne od osób migrujących, np. renty rodzinne). Tym samym zakresy podmiotowe omawianych umów międzynarodowych Polski są szersze od rekomendacji MOP zawartych w zaleceniu nr 167.

Wyjątek stanowi umowa z byłą Jugosławią z 1958 r., która obejmuje wyłącznie obywateli stron tej umowy. Jednakże należy zwrócić uwagę, że zakres podmiotowy tej umowy w drodze interpretacji został po stronie polskiej rozszerzony także na obywateli innych niż Polska państw członkowskich Unii Europejskiej albo Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu na podstawie przepisów prawa Unii Europejskiej oraz orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wskazanego w zaleceniu nr H1²². Stosownie do postanowień pkt 1 zalecenia nr H1, zgodnie z zasadą niedyskryminowania obywateli innych państw członkowskich, którzy korzystali ze swego prawa do swobodnego przemieszczania się, a także zgodnie z art. 21 ust. 1 i art. 45 ust. 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej²³ w stosunku do obywateli danego państwa członkowskiego postanowienia umowy z zakresu zabezpieczenia społecznego zawartej z państwem trzecim co do zasady są stosowane również wobec obywateli innych państw członkowskich znajdujących się w takiej samej sytuacji, jak obywatele danego państwa członkowskiego.

Dokument Rady Europy określający modelowe postanowienia umowy międzynarodowej o zabezpieczeniu społecznym zawiera w art. 3 alternatywne wzorcowe postanowienia określające zakres podmiotowy umowy. Pierwsze możliwe rozwiązanie polega na niezależnieniu zakresu podmiotowego umowy od warunku obywatelstwa, natomiast drugie rozwiązanie jest analogiczne w tym zakresie do postanowień zawartych w zaleceniu nr 167 MOP.

Zakres przedmiotowy umowy o zabezpieczeniu społecznym

Zgodnie z zaleceniem nr 167 członkowie MOP powinni dążyć do zawierania umów w zakresie zabezpieczenia społecznego obejmujących dziewięć tradycyjnych działów tej dziedziny, wymienionych w ust. 1 art. 2 konwencji nr 157 dotyczącej zachowania praw w zakresie

22 Zalecenie nr H1 z dnia 19 czerwca 2013 r. Komisji Administracyjnej ds. Koordynacji Systemów Zabezpieczenia Społecznego dotyczące wyroku w sprawie Gottardo, zgodnie z którym przywileje, z jakich korzystają obywatele danego państwa na podstawie dwustronnej umowy z zakresu zabezpieczenia społecznego zawartej z państwem trzecim, muszą być również przyznane pracownikom będącym obywatelami innych państw członkowskich (Dz. Urz. UE C 279 z 27.09.2013).

23 Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012).

zabezpieczenia społecznego z 1982 r. Są to następujące działy zabezpieczenia społecznego: świadczenia w zakresie opieki lekarskiej, świadczenia rodzinne, zasiłki chorobowe, świadczenia z tytułu macierzyństwa, świadczenia z tytułu starości (emerytury), świadczenia z tytułu inwalidztwa (niezdolności do pracy), świadczenia z tytułu śmierci żywiciela rodziny, świadczenia z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, świadczenia dla bezrobotnych. Analogiczne obszary koordynacji do wyżej wymienionych działów wymienia konwencja nr 102 z 1952 r., dotycząca minimalnych norm zabezpieczenia społecznego²⁴. Omawiane akty prawne nie obejmują natomiast świadczeń przedemerytalnych, świadczeń opieki długoterminowej oraz specjalnych nieskładkowych świadczeń pieniężnych.

W tym kontekście należy zauważyć, że wszystkie umowy międzynarodowe zawarte przez Polskę obejmują emerytury, renty z tytułu niezdolności do pracy i renty rodzinne, z tym wyjątkiem, że umowa z Australią po stronie australijskiej obejmuje wyłącznie emerytury z tytułu okresów stałego pobytu w Australii w wieku produkcyjnym (I filar australijski), a nie uwzględnia rent ani emerytur z tytułu okresów pracy. Renty z tytułu wypadków przy pracy i jednorazowe odszkodowania są natomiast ujęte wyłącznie w umowach z Macedonią Północną, Mołdawią, Mongolią, Ukrainą, Quebeciem, Izraelem, Turcją, Białorusią, byłą Jugosławią oraz wyłącznie po stronie polskiej w umowach z Australią, USA i Kanadą. Świadczeń tych nie obejmuje umowa z Koreą Południową.

Zasiłki z tytułu choroby i macierzyństwa są objęte zakresami przedmiotowymi w umowach z Macedonią Północną, Ukrainą, Mongolią, Białorusią, Turcją, byłą Jugosławią, a nie są ujęte w umowach z Australią, Kanadą, Quebeciem, USA, Koreą Południową, Mołdawią, a ponadto umowa z Izraelem obejmuje tylko zasiłki z tytułu macierzyństwa (nie uwzględnia zasiłków z tytułu choroby). Świadczenia rodzinne są objęte zakresami przedmiotowymi umów z Macedonią Północną, Turcją i byłą Jugosławią, a nie są uwzględnione w pozostałych umowach. Świadczenia dla bezrobotnych uregulowane zostały w umowach z Macedonią Północną, Ukrainą, Mongolią, Turcją i Białorusią. Świadczenia z tytułu opieki lekarskiej są natomiast objęte w umowie z Macedonią Północną i byłą Jugosławią. Zasiłki pogrzebowe są objęte zakresem przedmiotowym wszystkich umów, z tym wyjątkiem, że umowa z Mołdawią nie obejmuje tych świadczeń, a umowy z Australią oraz z Macedonią Północną obejmują te świadczenia wyłącznie po stronie polskiej.

Odnosząc się do zakresów przedmiotowych poszczególnych umów międzynarodowych Polski, należy zauważyć, że umowy te obejmują, jak wskazano już wyżej, świadczenia pieniężne długoterminowe takie jak emerytury i renty. Emerytury i renty są świadczeniami, które historycznie najwcześniej były obejmowane zakresami przedmiotowymi umów międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym, aby zapobiec utracie praw nabytych i będących w trakcie nabywania. Specyfiką emerytur i rent jest to, że prawo do nich powstaje z reguły wówczas, gdy spełniony jest m.in. warunek posiadania określonej długości okresów ubezpieczenia. Warunku tego osoby migrujące, przechodzące z systemu emerytalno-rentowego jednego państwa do systemu drugiego państwa mogłyby nie

²⁴ Konwencja nr 102 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca minimalnych norm zabezpieczenia społecznego, przyjęta w Genewie dnia 28 czerwca 1952 r. (Dz.U. z 2005 r. nr 93, poz. 775).

spełnić, gdyby nie sumowanie okresów ubezpieczenia przewidziane w umowie międzynarodowej o zabezpieczeniu społecznym.

Zakres przedmiotowy umowy o zabezpieczeniu społecznym między Polską a Australią jest bardzo wąski (po stronie australijskiej obejmuje tylko emerytury z I filaru australijskiego) i niesymetryczny (szerszy zakres świadczeń jest objęty tą umową po stronie polskiej), ponieważ Australia wydaje się wykorzystała swą przewagę w negocjacji polegającą m.in. na tym, że ruch migracyjny jest jednostronny z Polski do Australii. Z reguły to właśnie państwo wybitnie emigracyjne jest bardziej niż państwo imigracyjne zainteresowane zawarciem umowy międzynarodowej dotyczącej koordynacji świadczeń i w związku z tym w czasie negocjowania umowy państwo emigracyjne może iść na pewne ustępstwa.

Z kolei zakres przedmiotowy umów z USA i Kanadą po stronie odpowiednio amerykańskiej i kanadyjskiej nie obejmuje rent z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych, ponieważ te świadczenia nie są uregulowane w prawie federalnym USA i Kanady, ale w ustawodawstwie stanowym poszczególnych stanów USA oraz w prawie poszczególnych prowincji Kanady, a umowa międzynarodowa o zabezpieczeniu społecznym zawierana przez te państwa może obejmować tylko świadczenia regulowane w prawie federalnym. Tym samym specyfika ustawodawstwa USA i Kanady determinowała to, że po stronie odpowiednio amerykańskiej i kanadyjskiej renty z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych nie zostały objęte umową o zabezpieczeniu społecznym. Jednakże należy nadmienić, że umowa z Quebeciem obejmuje renty z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych.

Zasiłki z tytułu choroby i macierzyństwa, świadczenia rodzinne oraz świadczenia dla bezrobotnych uregulowane są tylko w niektórych umowach międzynarodowych Polski, ponieważ strony umowy dążyły do uniknięcia ponoszenia ciężaru tych świadczeń dla osób migrujących.

Świadczenia z tytułu opieki lekarskiej (rzeczowe świadczenia zdrowotne) nie są objęte zakresem przedmiotowym żadnej z omawianych umów międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym, z wyjątkiem umowy z Macedonią Północną i była Jugosławią. Finansowanie tych świadczeń osobom migrującym wiązałoby się bowiem z dużymi kosztami po stronie państwa emigracyjnego, a niewielkimi dla państwa imigracyjnego, co skutkowałoby brakiem ekwiwalentności zobowiązań dla stron umowy.

Analiza postanowień polskich umów międzynarodowych dotyczących zabezpieczenia społecznego prowadzi do wniosku, że ich zakresy przedmiotowe bardzo się różnią. Różnice te wynikają m.in. z tego, że poszczególne państwa, konstruując zakres przedmiotowy umowy międzynarodowej, uwzględniają specyfikę ustawodawstw stron umowy i możliwość ponoszenia ciężaru finansowania poszczególnych świadczeń dla osób migrujących i członków ich rodzin.

Ponadto państwa przy zawieraniu umowy międzynarodowej o zabezpieczeniu społecznym określają zakres przedmiotowy umowy, stosując zasadę wzajemności. Jednakże, jak wskazuje się w literaturze przedmiotu²⁵, „wzajemność” w umowach o zabezpieczeniu

25 E. Tamagno, *Strengthening Social Protection for ASEAN Migrant Workers Through Social Security Agreements*, „ILO Asian Regional Programme on Governance of Labour Migration Working Paper” 2008, No. 10, s. 8.

Tabela 1. Zestawienie zakresów przedmiotowych dwustronnych umów międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym zawartych przez Polskę

Państwo	Emerytury	Renty z tytułu niezdolności do pracy	Renty rodzinne	Renty z tytułu wypadku przy pracy i chorób zawodowych	Zasiłki z tytułu choroby	Świadczenia z tytułu macierzyństwa	Świadczenia rodzinne	Świadczenia dla bezrobotnych	Świadczenia z tytułu opieki lekarskiej	Zasiłki pogrzebowe
Australia	TAK	TAK*	TAK*	TAK*	NIE	NIE	NIE	NIE	NIE	TAK*
Kanada	TAK	TAK	TAK	TAK*	NIE	NIE	NIE	NIE	NIE	TAK
Korea Południowa	TAK	TAK	TAK	NIE	NIE	NIE	NIE	NIE	NIE	TAK
Izrael	TAK	TAK	TAK	TAK	NIE	TAK	NIE	NIE	NIE	TAK
Macedonia Północna	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK*
Moldawia	TAK	TAK	TAK	TAK	NIE	NIE	NIE	NIE	NIE	NIE
Mongolia	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	NIE	TAK	NIE	TAK
Ukraina	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	NIE	TAK	NIE	TAK
Quebec	TAK	TAK	TAK	TAK	NIE	NIE	NIE	NIE	NIE	TAK
Turcja	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	NIE	TAK
USA	TAK	TAK	TAK	TAK*	NIE	NIE	NIE	NIE	NIE	TAK
Białoruś	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	NIE	TAK	NIE	TAK
Była Jugosławia	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	TAK	NIE	TAK	TAK

* Wyłączenie po stronie polskiej.
Źródło: opracowanie własne

społecznym oznacza, że istnieje racjonalny stopień porównywalności w zobowiązaniach, które przyjmuje każda ze stron umowy międzynarodowej. Trudno jednak ustalić, w jaki sposób racjonalnie porównać zobowiązania stron umowy międzynarodowej. Niektóre państwa uwzględniają przewidywane koszty umowy, a także to, czy koszty są szacunkowo takie same. Państwa przy negocjacji umowy o zabezpieczeniu społecznym biorą pod uwagę także inne dziedziny, np. handlową, finansową. W negocjacjach umowy międzynarodowej o zabezpieczeniu społecznym przewagę może mieć z jednej strony państwo, które przyjmuje więcej emigrantów, z drugiej jednak strony nie zawsze jest to regułą w obecnym czasie niedoboru pracowników w różnych sektorach gospodarki.

Ustawodawstwo właściwe

Jednym z głównych celów dwustronnych umów międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym jest unikanie podwójnego podlegania ubezpieczeniom społecznym, tj. unikanie opłacania składek na ubezpieczenia społeczne jednocześnie w obu państwach-stronach umowy.

W zaleceniu nr 167 MOP rekomenduje się przyjmowanie w umowach międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym zasady stosowania ustawodawstwa jednego państwa. Podstawowa zasada wynikająca z tego zalecenia to zasada stosowania ustawodawstwa miejsca wykonywania pracy (*lex loci laboris*). W odniesieniu do osób, które są zatrudnione w dwóch państwach-stronach umowy, w umowach międzynarodowych powinny być przyjmowane normy kolizyjne, które wskazują ustawodawstwo właściwe jednego państwa poprzez zastosowanie takich łączników, jak np. państwo zamieszkania osoby migrującej albo siedziba pracodawcy. W stosunku do osób prowadzących działalność na własny rachunek również powinny być przyjmowane normy kolizyjne wskazujące ustawodawstwo właściwe jednego państwa poprzez zastosowanie takiego łącznika jak zamieszkanie lub innego łącznika uzgodnionego między stronami. W zaleceniu nr 167 przyjmuje się ponadto, że właściwe władze stron umowy mogą w drodze wzajemnego porozumienia uzgodnić inne szczególne rozwiązania w interesie zainteresowanych osób. Dodatkowo zalecenie nr 167 reguluje kwestię delegowania pracowników, a także szczególnie przepisy dotyczące personelu transportu międzynarodowego.

Dokument Rady Europy określający wzorcowe postanowienia umowy międzynarodowej o zabezpieczeniu społecznym w art. 7–12 zawiera postanowienia analogiczne do zalecenia nr 167 MOP, ustanawiające zasadę stosowania ustawodawstwa miejsca wykonywania pracy (*lex loci laboris*) oraz ogólne normy kolizyjne pozwalające na uniknięcie podwójnego podlegania ubezpieczeniom poprzez zastosowanie takich łączników jak zamieszkanie czy też siedziba pracodawcy. Dokument Rady Europy zawiera także wzorcowe postanowienia dotyczące delegowania pracowników, odpowiadające postanowieniom zalecenia nr 167, co więcej, dokument ten określa wzorcowe postanowienia dotyczące ograniczonego w czasie prowadzenia działalności na własny rachunek na

terytorium drugiej strony, podczas którego osoba pracująca na własny rachunek podlega przejściowo ustawodawstwu pierwszej strony (państwu rodzimemu). Ponadto zgodnie z dokumentem Rady Europy właściwe władze stron umowy mogą w drodze wzajemnego porozumienia uzgodnić w interesie zainteresowanych osób inne szczególne rozwiązania. Jest to uregulowanie analogiczne do tego zawartego w zaleceniu nr 167 MOP. Dokument Rady Europy zawiera także szczególne regulacje dotyczące personelu transportu międzynarodowego, członków załogi na statkach oraz pracowników misji dyplomatycznych i urzędów konsularnych.

Zalecenie nr 167 MOP nie określa maksymalnego okresu delegowania, wskazując, że strony określą go w umowie międzynarodowej. Natomiast dokument Rady Europy wskazuje, że taki maksymalny okres delegowania może wnosić 12 miesięcy albo 24 miesiące.

Należy wskazać, że w myśl wszystkich umów międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym zawartych przez Polskę pracownik jest objęty ustawodawstwem w zakresie ubezpieczeń społecznych państwa, w którym wykonuje pracę (*lex loci laboris*). Niektóre umowy międzynarodowe ustanawiają zaś zasadę, zgodnie z którą osoba prowadząca działalność na własny rachunek jest objęta ustawodawstwem w zakresie ubezpieczeń społecznych:

- państwa, w którym prowadzi działalność na własny rachunek (*lex loci laboris*) – zasadę taką ustanowiły umowy z Australią, Ukrainą, Mołdawią, Mongolią, Turcją, Białorusią i Izraelem, była Jugosławią; albo
- państwa, w którym osoba zamieszkuje – zasadę taką przewidują umowy z Kanadą, USA, Quebeciem, Koreą Południową.

Pozostałe umowy międzynarodowe Polski nie zawierają uregulowań w powyższym zakresie.

Rozważając regulacje obejmujące pracownika delegowanego (pracownik wysyłany z jednego państwa-strony umowy do drugiego państwa-strony umowy na określony czas), trzeba zaznaczyć, że jest on objęty systemem ubezpieczeń społecznych państwa-strony umowy, w którym ma siedzibę jego pracodawca (państwo wysyłające). Takie uregulowania zawierają wszystkie omawiane umowy o zabezpieczeniu społecznym zawarte przez Polskę, choć maksymalny czas delegowania jest różny w poszczególnych umowach. Okres ten wynosi 60 miesięcy w umowach z Kanadą, Quebeciem, Koreą Południową i może zostać przedłużony za zgodą upoważnionych instytucji, a w umowach z Australią, USA i Mongolią również wynosi 60 miesięcy, ale nie może być prolongowany. Z kolei w umowach z Macedonią Północną, Ukrainą, Mołdawią, Turcją i Białorusią maksymalny okres delegowania wynosi 24 miesiące i może być dłuższy za zgodą instytucji upoważnionych. W umowie z Izraelem okres ten nie może przekroczyć 36 miesięcy. Z kolei w umowie z była Jugosławią maksymalny okres delegowania nie został określony.

Niektóre umowy międzynarodowe Polski zawierają uregulowania, zgodnie z którymi osoba prowadząca działalność na własny rachunek jest nadal objęta systemem ubezpieczeń społecznych w swoim państwie rodzimym podczas pracy tymczasowej w drugim państwie-strony umowy. Uregulowania takie znajdują się tylko w umowach z Ukrainą, Mołdawią, Macedonią Północną, Turcją, Białorusią.

Każda z omawianych umów międzynarodowych Polski zawiera ponadto postanowienia, zgodnie z którymi w indywidualnych przypadkach instytucje ubezpieczeń społecznych państw-stron umowy mogą uzgodnić wyjątek od zasad określonych powyżej.

Odnosząc się do kwestii ustawodawstwa właściwego w umowach międzynarodowych Polski, należy zatem zwrócić uwagę, że przewidują one z reguły zasadę stosowania ustawodawstwa miejsca wykonywania pracy. Brane pod uwagę są także wyjątki od tej zasady, które wyjaśniane są charakterem lub specyfiką danej pracy (zawodu). Wyjątki te dotyczą pracowników delegowanych, osób prowadzących działalność na własny rachunek, które przenoszą czasowo tę działalność na terytorium drugiej strony umowy, a także np. osób zatrudnionych w przedsiębiorstwach transportu międzynarodowego, osób zatrudnionych na statkach, urzędników oraz osób z nimi zrównanych, a także osób zatrudnionych w misjach dyplomatycznych i placówkach konsularnych.

Jak wskazano wyżej, wszystkie omawiane umowy międzynarodowe Polski zawierają postanowienia zezwalające na delegowanie pracowników pochodzących z jednej strony umowy do drugiej strony umowy, w której działalność jest wykonywana. Jednak tylko niektóre omawiane umowy międzynarodowe (dotyczy to umów z Ukrainą, Mołdawią, Macedonią Północną, Turcją, Białorusią) regulują również sytuację osób prowadzących działalność na własny rachunek, które tymczasowo świadczą usługi w drugim państwie-stronie umowy. Delegowanie pracowników polega na tym, że pracodawca z jednego państwa-strony umowy deleguje swojego pracownika do pracy w drugim państwie-stronie umowy i pracownik delegowany podlega systemowi ubezpieczeń społecznych państwa wysyłającego. Podobnie osoba prowadząca działalność na własny rachunek, która tymczasowo przenosi swoją działalność z jednego państwa-strony umowy do drugiego państwa-strony umowy, nadal podlega ustawodawstwu pierwszego państwa.

Ponadto należy zwrócić uwagę, że tylko niektóre z omawianych umów zawierają ogólne normy kolizyjne wskazujące ustawodawstwo właściwe jednego państwa-strony umowy, w sytuacjach gdy osoba jest zatrudniona lub prowadzi działalność na własny rachunek jednocześnie w obu stronach umowy. Postanowienia takie zawiera umowa z Macedonią Północną, a także umowa z Kanadą, ale tylko w odniesieniu do osób prowadzących działalność na własny rachunek. W umowach tych ustawodawstwo właściwe wskazuje się z zastosowaniem łącznika takiego jak państwo zamieszkania.

W pozostałych umowach międzynarodowych Polski brak jest ogólnych norm kolizyjnych wskazujących ustawodawstwo właściwe jednego państwa-strony umowy w sytuacjach, gdy osoba jest zatrudniona lub prowadzi działalność na własny rachunek jednocześnie w obu państwach-stronach umowy. Oznacza to, że na gruncie tych umów międzynarodowych w praktyce mogą wystąpić niekorzystne dla migrujących osób przypadki podlegania jednocześnie ustawodawstwu obu stron (podwójne opłacanie składek). Niektóre z tych umów zawierają jednak uregulowania dotyczące unikania podwójnego ubezpieczenia w odniesieniu tylko do niektórych zawodów, np. osób zatrudnionych w przedsiębiorstwach transportu międzynarodowego, na statkach, urzędników oraz osób z nimi zrównanych, a także zatrudnionych w misjach dyplomatycznych i placówkach konsularnych.

Sumowanie okresów ubezpieczenia do celów nabycia prawa do świadczeń

W zaleceniu nr 167 rekomenduje się przyjmowanie w umowach międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym postanowień statuujących zasadę sumowania okresów ubezpieczenia przy ustalaniu prawa do świadczeń z zabezpieczenia społecznego. Zaleca się, aby umowy o zabezpieczeniu społecznym stanowiły, że jeżeli ustawodawstwo strony uzależnia nabycie prawa do świadczeń od przebycia okresów ubezpieczenia (zatrudnienia, działalności zawodowej lub zamieszkania), to wówczas instytucja uwzględni w niezbędnym zakresie tego rodzaju okresy przebyte zgodnie z ustawodawstwem każdej innej strony, jeśli nie pokrywają się one tak, jak gdyby były okresami przebytymi zgodnie z ustawodawstwem pierwszej strony (art. 4 ust. 1 zalecenia nr 167).

Zasada sumowania okresów ubezpieczenia, o której mowa wyżej, to podstawowa zasada koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, która ma na celu zapobieganie utracie praw do świadczeń z zabezpieczenia społecznego będących w trakcie nabywania²⁶. Polega ona na obowiązku uwzględniania zagranicznych okresów ubezpieczenia przebytych w drugim państwie będącym stroną umowy w procesie przyznawania prawa do świadczenia. Nabycie prawa do emerytury lub renty z krajowego systemu zabezpieczenia społecznego danego państwa jest z reguły uzależnione od spełnienia warunku wykazania minimalnego okresu ubezpieczenia. Taka konstrukcja warunków nabycia prawa do świadczeń może skutkować przeszkodami w uzyskaniu prawa do świadczeń dla osób migrujących i osób pozostałych po nich przy życiu.

Sumowanie okresów ubezpieczenia przewidziane we wzorcowych postanowieniach zalecenia nr 167 dotyczy okresów, które nie pokrywają się w czasie (zagraniczne okresy ubezpieczenia pokrywające się z „własnymi” okresami nie są uwzględniane), oraz przewiduje włączenie zagranicznych okresów ubezpieczenia „w niezbędnym zakresie”. Wyrażenie „w niezbędnym zakresie” należy rozumieć jako zobowiązanie do uwzględniania zagranicznych okresów ubezpieczenia w sytuacji, gdy prawo do świadczenia zależy od przebycia okresów ubezpieczenia i „własny” okres ubezpieczenia jest niewystarczający do nabycia prawa do świadczenia (tj. gdy „własny” okres nie pozwala na nabycie prawa do świadczenia).

Tego rodzaju postanowienia dotyczące sumowania okresów ubezpieczenia przy ustalaniu prawa do świadczeń przewidują wszystkie omawiane dwustronne umowy międzynarodowe Polski w zakresie świadczeń emerytalnych i rentowych²⁷.

26 Na temat zasad koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego w dwustronnych umowach międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym zob. K. Kremalis, *Introduction into Social Security in the EC Basic Reading on Social Security in the EC. Principles of International and European (Except E.C.) Social Security Law* [w:] *Social Security in Europe. Miscellanea on the Erasmus Programme of Studies Relating to Social Security in the European Communities*, ed. D. Pieters, Brussel 1991, s. 146–151.

27 Zob. I. Kryśpiak, *Koordynacja systemów emerytalno-rentowych Rzeczypospolitej Polskiej i Stanów Zjednoczonych Ameryki*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2009, nr 6, s. 17; *eadem*, *Koordynacja bilateralna systemów emerytalno-rentowych. Umowy Polski z Ukrainą oraz Mołdawią*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2013, nr 12, s. 14–15; *eadem*, *Umowa z Kanadą oraz porozumienie z Rządem Quebecu – analiza porównawcza*,

Dodatkowo zalecenie nr 167 rekomenduje przyjmowanie uregulowania, zgodnie z którym jeżeli ustawodawstwo strony uzależnia przyznanie pewnych świadczeń od warunku przebycia okresów w szczególnym zawodzie lub rodzaju zatrudnienia, wówczas okresy przebyte zgodnie z ustawodawstwem drugiej strony są uwzględniane przy przyznawaniu tych świadczeń tylko wtedy, jeśli zostały zaliczone w podobnym systemie lub w takim samym zawodzie czy też rodzaju zatrudnienia (art. 5 ust. 1 zalecenia nr 167).

Jednakże nie wszystkie umowy międzynarodowe Polski zawierają postanowienia dotyczące uwzględniania okresów pracy w szczególnym charakterze lub zatrudnieniu, można je jednak znaleźć w umowach z Koreą Południową, Macedonią, USA, Ukrainą, Mołdawią, Turcją, Mongolią, Białorusią oraz byłą Jugosławią.

Jeżeli w umowach międzynarodowych nie ma postanowień dotyczących okresów pracy w szczególnym charakterze lub zatrudnieniu, to brak jest możliwości uwzględnienia charakteru pracy za granicą w państwie-stronie umowy i okres takiej pracy jest uwzględniany tylko jako „zwykły” okres ubezpieczenia, a nie jako „szczególny” okres pracy, co może być niekorzystne dla osób migrujących. Postanowień takich nie zawierają umowy z Kanadą, Rządem Quebecu, Izraelem oraz Australią. W przypadku Australii mamy do czynienia przy ustalaniu polskiej emerytury lub renty z uwzględnianiem wyłącznie okresów stałego pobytu w tym kraju w wieku produkcyjnym, a nie australijskich okresów pracy. Brak tego rodzaju uregulowań w pozostałych umowach międzynarodowych Polski może natomiast wynikać z tego, że ustawodawstwo drugiego państwa-strony umowy nie przewiduje emerytur z tytułu okresów pracy w szczególnym charakterze lub zatrudnieniu.

Dokument Rady Europy określający wzorcowe postanowienia umowy międzynarodowej o zabezpieczeniu społecznym zawiera w art. 20 ust. 1 i 2 analogiczne wzorcowe postanowienia do uregulowań zawartych w zaleceniu nr 167 dotyczących sumowania okresów ubezpieczenia przy ustalaniu prawa do świadczeń.

Obliczanie wysokości emerytur i rent

W zaleceniu nr 167 zaproponowano alternatywne metody obliczania świadczeń emerytalnych i rentowych dla osób migrujących, które pracowały w więcej niż jednym państwie-stronie umowy. Zalecenie dopuszcza przyjęcie w umowach międzynarodowych metody proporcjonalnej obliczenia świadczeń albo metody łączenia.

Zgodnie z zaleceniem nr 167, jeśli osoba podlegała kolejno lub przemiennie ustawodawstwu dwóch lub więcej stron, wówczas instytucja każdej z tych stron ustali zgodnie

„Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2015, nr 4, s. 100–102; *eadem*, *Koordinacja świadczeń emerytalnych i rentowych w stosunkach między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Turcji*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2017, nr 4, s. 34; E. Miezien, *Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Państwem Izrael o zabezpieczeniu społecznym z 22 listopada 2016 r. – prezentacja uzgodnień i niektórych ich skutków*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2017, nr 4, s. 51–52; A. Szybkie, *Emerytury i renty z ZUS w świetle umowy polsko-kanadyjskiej o zabezpieczeniu społecznym*, „Polityka Społeczna” 2010, nr 11–12, s. 25.

z ustawodawstwem przez nią stosowanym, czy osoba lub członkowie jej rodziny pozostali przy życiu spełniają warunki niezbędne do nabycia prawa do świadczeń. Jeśli zainteresowana osoba spełnia te warunki, wówczas właściwa instytucja każdej strony, której ustawodawstwo przewiduje, że wysokość świadczeń lub niektórych ich części będzie proporcjonalna do okresów przebytych, może obliczyć te świadczenia lub ich części bezpośrednio wyłącznie na podstawie okresów przebytych zgodnie z ustawodawstwem przez nią stosowanym.

Metoda proporcjonalnego obliczania świadczeń z uwzględnieniem zagranicznych okresów ubezpieczenia polega natomiast na obliczeniu teoretycznej kwoty świadczenia, do którego osoba miałaby prawo, gdyby wszystkie okresy przebyte zgodnie z ustawodawstwem każdej z zainteresowanych stron (brane pod uwagę przy ustalaniu prawa do świadczeń) były przebyte wyłącznie zgodnie z ustawodawstwem stosowanym przez tę instytucję. Następnie obliczana jest rzeczywista wysokość należnego świadczenia na podstawie kwoty teoretycznej w proporcji stosunku okresów przebytych przed wystąpieniem zdarzenia zgodnie z ustawodawstwem przez nią stosowanym do ogólnej długości okresów przebytych przed wystąpieniem zdarzenia zgodnie z ustawodawstwem wszystkich zainteresowanych stron.

Na metodzie proporcjonalnej obliczania świadczeń emerytalnych i rentowych oparte są postanowienia wszystkich omawianych umów międzynarodowych Polski²⁸, a zatem są one zgodne z rekomendacjami MOP zawartymi w zaleceniu nr 167.

Przy czym można zwrócić uwagę, że zalecenie nr 167 nie przewiduje tzw. wariantowego ustalania wysokości świadczenia niezależnego (z tytułu okresu ubezpieczenia w jednym państwie) oraz świadczenia proporcjonalnego i porównywania ich wysokości w celu przyznania świadczenia w wyższej kwocie. Większość umów międzynarodowych Polski o zabezpieczeniu społecznym zawiera takie postanowienia dotyczące wariantowego obliczenia wysokości świadczenia, ponieważ umowy te wzorują się na uregulowaniach przyjętych w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady nr 883/2004²⁹ oraz zasadzie Petroni wynikającej z orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Zgodnie z tą zasadą, która została po raz pierwszy sformułowana w wyroku w sprawie Petroni³⁰, osoba migrująca nie może wskutek skorzystania ze swobody przepływu osób utracić korzyści w zakresie zabezpieczenia społecznego gwarantowanych jej przez prawo wyłącznie jednego państwa członkowskiego.

Niektóre umowy międzynarodowe Polski nie zawierają uregulowań dotyczących tzw. wariantowego ustalania wysokości świadczeń, np. umowa z Ukrainą³¹, co trudno uzasadnić.

28 Z tym zastrzeżeniem, że umowa z byłą Jugosławią przewiduje obligatoryjne ustalenie emerytur i rent w wysokości proporcjonalnej, a pozostałe umowy o zabezpieczeniu społecznym Polski nie przewidują takiej obligatoryjności, ale przewidują proporcjonalne ustalenie emerytur i rent, o ile uwzględnienie zagranicznego okresu ubezpieczenia było konieczne do celu nabycia prawa do świadczenia lub jeżeli świadczenie proporcjonalne jest wyższe od świadczenia obliczonego z tytułu okresu ubezpieczenia przebytego w wyłącznie jednym państwie.

29 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz. Urz. UE L 166 z 30.04.2004).

30 Wyrok Trybunału z 21 października 1975 r., C-24/75, Petroni, pkt 13. Zasada korzyści została wielokrotnie powtórzona w następnych orzeczeniach, m.in.: z 9 lipca 1980 r., C-807/79, Gravina; z 25 lutego 1986 r., C-284/84, Spruyt; z 2 maja 1990 r., C-293/88, Winter-Lutzins, pkt 14.

31 Jednakże umowa z Ukrainą w praktyce po stronie polskiej jest interpretowana jako umożliwiająca tzw. wariantowe obliczanie wysokości świadczenia.

Być może powodem jest to, że druga strona umowy nie zgodziła się na wprowadzenie do umowy takiego rozwiązania, a treść umowy zależy od wyników negocjacji.

Dokument Rady Europy zawiera w powyższym zakresie analogiczne postanowienia do wzorcowych postanowień zalecenia nr 167 dotyczących obliczania wysokości świadczenia. Można jednak zwrócić uwagę, że żaden z dokumentów nie uwzględnia występującej w ustawodawstwach niektórych państw reguły obliczania emerytur w systemie zdefiniowanej składki.

Ponadto można wskazać, że zalecenie nr 167 proponuje zamieszczanie w umowach międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym postanowień dotyczących okresów ubezpieczenia krótszych niż rok. Zgodnie z tym zaleceniem, jeśli całkowita długość okresów przebytych zgodnie z ustawodawstwem strony jest krótsza niż rok i gdy bierzemy pod uwagę tylko te okresy, według tego ustawodawstwa nie istnieje prawo do świadczeń, wówczas instytucja zainteresowanej strony nie będzie zobowiązana do przyznania świadczenia z tytułu tych okresów. Dokument Rady Europy również w powyższym zakresie zawiera analogiczne postanowienia do wzorcowych postanowień zalecenia nr 167.

Postanowienia dotyczące minimalnego okresu ubezpieczenia są ujęte we wszystkich omawianych umowach międzynarodowych Polski, z tym wyjątkiem, że umowa z byłą Jugosławią przewiduje minimalny okres ubezpieczenia krótszy niż sześć miesięcy, a umowa z USA po stronie amerykańskiej przewiduje minimalny okres wynoszący sześć kwartałów. Treść umów międzynarodowych Polski w tym zakresie zależy od stanowiska stron w trakcie negocjacji umowy, np. strona amerykańska wyraziła zgodę na minimalny amerykański okres ubezpieczenia wynoszący sześć kwartałów, a nie na okres krótszy niż rok.

W zaleceniu nr 167 alternatywnie proponuje się również metodę łączenia, która może polegać na łączeniu związanym z miejscem zamieszkania albo związanym z inwalidztwem lub ze śmiercią. Dokument Rady Europy nie zawiera takich uregulowań. Żadna z omawianych dwustronnych umów międzynarodowych Polski zawartych z państwami niebędącymi członkami Unii Europejskiej nie jest oparta na metodzie łączenia. Na marginesie jednak należy zauważyć, że na metodzie tej bazuje umowa z Niemcami z 1975 r.³² utrzymana w mocy na podstawie wpisów w załączniku do rozporządzenia nr 883/2004. Umowa polsko-niemiecka z 1975 r. jest oparta na metodzie łączenia związanej z miejscem zamieszkania³³. Jednakże ze względu na to, że przedmiot niniejszego opracowania nie obejmuje umów zawartych z państwami członkowskimi Unii Europejskiej, które zostały zastąpione przez rozporządzenie nr 883/2004 lub których postanowienia zostały utrzymane w mocy na podstawie tego rozporządzenia, przedmiot niniejszej analizy nie obejmuje umowy z Niemcami.

Dodatkowo należy zwrócić uwagę, że zarówno zalecenie nr 167 MOP, jak i dokument Rady Europy ustanawiają wzorcowe postanowienia, zgodnie z którymi zagraniczny okres

32 Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Federalną Niemiec o zaopatrzeniu emerytalnym i wypadkowym, podpisana w Warszawie z dnia 9 października 1975 r. (Dz.U. z 1976 r. nr 16, poz. 101).

33 Problematyka ta wykracza jednak poza zakres niniejszego opracowania, w którym analizowane są dwustronne umowy międzynarodowe Polski zawarte z państwami niebędącymi członkami Unii Europejskiej.

ubezpieczenia krótszy od minimalnego okresu ubezpieczenia przewidzianego w umowie międzynarodowej nie przepada osobie zainteresowanej, a jest przejmowany przy obliczaniu wysokości świadczenia przez instytucję drugiego państwa będącego stroną umowy i jest finansowany przez tę instytucję. Przejęcie zagranicznego okresu ubezpieczenia polega na tym, że instytucja drugiego państwa będącego stroną umowy uwzględnia taki zagraniczny okres ubezpieczenia krótszy niż rok przy ustalaniu teoretycznej kwoty świadczenia, natomiast nie dokonuje proratyżacji tego świadczenia. Innymi słowy instytucja drugiego państwa poprzestaje na ustaleniu teoretycznej kwoty emerytury lub renty, która to kwota jest wypłacana świadczeniobiorcy. Postanowienia takie zawierają jednak tylko umowa z Macedonią Północną oraz umowa z byłą Jugosławią³⁴. Pozostałe umowy międzynarodowe Polski nie przewidują przejęcia finansowania zagranicznego okresu krótszego od minimalnego okresu ubezpieczenia przewidzianego w danej umowie, a zatem okres ten przepada. Różnice w treści umów międzynarodowych Polski w tym zakresie zależą od stanowisk stron w trakcie negocjacji i należy domniemywać, że strony umowy świadomie uzgodniły rezygnację z takich postanowień w umowie o zabezpieczeniu społecznym, np. ze względów administracyjnych i finansowych.

Ustalanie rent z tytułu choroby zawodowej

Zalecenie nr 167 zawiera wzorcowe uregulowania dotyczące ustalania świadczeń z tytułu choroby zawodowej. Zgodnie z tymi regulacjami, jeśli pracownik, który zapadł na chorobę zawodową, wykonywał działalność mogącą spowodować taką chorobę zgodnie z ustawodawstwem co najmniej dwóch stron, wówczas świadczenie, do którego może rościć prawo on lub pozostali przy życiu członkowie jego rodziny, powinno być przyznawane wyłącznie zgodnie z ustawodawstwem ostatniej z tych stron, której warunki oni spełniają. Zapisy w dokumencie Rady Europy są zgodne w tym zakresie z zaleceniem nr 167.

Przyjęcie takiego rozwiązania budzi wątpliwości, ponieważ *de facto* skutkuje ono pozbawieniem prawa do świadczeń z tytułu choroby zawodowej z ustawodawstwa jednej ze stron umowy, a zatem wywołuje skutki niekorzystne dla osób migrujących.

Rozwiązanie takie jednak przyjęto we wszystkich omawianych dwustronnych umowach międzynarodowych Polski, z wyjątkiem umowy z Mongolią oraz porozumienia z Rządem Quebecu, które to umowy międzynarodowe przewidują w określonych przypadkach otrzymywanie świadczeń z tytułu choroby zawodowej z obu państw-stron umowy. Różnice w treści umów międzynarodowych Polski przypuszczalnie mogą wynikać z tego, że w umowie z Mongolią i porozumieniu z Rządem Quebecu druga strona umowy nie wyraziła zgody na uregulowanie, zgodnie z którym instytucja tylko jednego państwa wypłaca rentę z tytułu choroby zawodowej. Strona polska natomiast, przystępując do negocjacji umowy, prawdopodobnie wzoruje swoje stanowisko na rozwiązaniach

³⁴ Przy czym w umowie z byłą Jugosławią dotyczy to okresu krótszego niż sześć miesięcy.

przyjętych w prawie Unii Europejskiej, tj. w rozporządzeniu nr 883/2004, które przewiduje wypłacanie rent z tytułu choroby zawodowej tylko z instytucji jednego państwa członkowskiego. W trakcie negocjacji z Mongolią i Rządem Quebecu uzgodniono odmienną regułę – bardziej korzystną dla osób migrujących.

Ponadto zalecenie nr 167 rekomenduje przyjmowanie w umowach międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym uregulowań w zakresie choroby zawodowej opartych na zasadzie uwzględniania zdarzeń i okoliczności. W szczególności zaleca się przyjmowanie w umowach międzynarodowych postanowień, zgodnie z którymi jeśli ustawodawstwo strony uzależnia nabycie prawa do świadczenia z tytułu choroby zawodowej od warunku, że choroba ta została po raz pierwszy rozpoznana na jej terytorium, wówczas warunek ten będzie uznany za spełniony, jeżeli choroba ta została rozpoznana po raz pierwszy na terytorium innej strony. Dodatkowo zaleca się przyjmowanie w umowach międzynarodowych w zakresie chorób zawodowych szczególnych regulacji dotyczących uwzględniania zdarzeń i okoliczności, które zaistniały na terytorium drugiego państwa-strony umowy.

Zalecenie nr 167 odnosi się także do kwestii ponoszenia kosztów rent z tytułu choroby zawodowej. Zaleca się trzy rozwiązania polegające na tym, że koszt rent z tytułu choroby zawodowej może być dzielony proporcjonalnie między zainteresowane strony. Zgodnie z pierwszym rozwiązaniem koszt tych świadczeń może być dzielony proporcjonalnie do stosunku między okresem narażenia na ryzyko zgodnie z ustawodawstwem każdej ze stron a całkowitą długością okresów narażenia na ryzyko zgodnie z ustawodawstwem wyżej wymienionych stron. Według drugiego rozwiązania koszt tych świadczeń może być dzielony proporcjonalnie do stosunku między długością okresów przebytych zgodnie z ustawodawstwem każdej z tych stron a całkowitą długością okresów przebytych zgodnie z ustawodawstwem tych stron. Trzecie możliwe rozwiązanie może być takie, aby koszt świadczeń był dzielony w równych częściach między te strony, według których ustawodawstwa okres narażenia na ryzyko osiągnął określony odsetek ustalony w drodze wzajemnego porozumienia między zainteresowanymi stronami w stosunku do całkowitej długości okresu narażenia na ryzyko zgodnie z ustawodawstwem tych stron.

Omawiane dwustronne umowy międzynarodowe Polski o zabezpieczeniu społecznym nie zawierają żadnych postanowień dotyczących dzielenia kosztów świadczeń z tytułu choroby zawodowej, co oznacza, że koszt tych świadczeń nie jest dzielony przez strony, tylko jest pokrywany zasadniczo przez jedną stronę umowy i państwo-strona umowy finansuje tylko własne okresy ubezpieczenia.

W umowach międzynarodowych Polski przyjmowane jest natomiast rozwiązanie rekomendowane przez zalecenie nr 167 – jeśli pracownik, który zapadł na chorobę zawodową, otrzymał lub otrzymuje odszkodowanie od instytucji strony, a w przypadku pogorszenia się stanu zdrowia występuje o przyznanie świadczeń do instytucji innej strony, to jeśli nie wykonywał zgodnie z ustawodawstwem drugiej strony działalności, która mogła spowodować lub nasilić chorobę, wówczas właściwa instytucja pierwszej strony poniesie koszt świadczenia, biorąc pod uwagę nasilenie się choroby, zgodnie z postanowieniami ustawodawstwa stosowanego przez tę instytucję. Jeżeli natomiast pracownik wykonywał taką działalność zgodnie z ustawodawstwem drugiej strony, wówczas właściwa instytucja

pierwszej strony będzie ponosić koszty świadczenia, nie biorąc pod uwagę nasilania się choroby, zgodnie z postanowieniami stosowanego przez nią ustawodawstwa. Właściwa instytucja drugiej strony przyzna pracownikowi dodatkowe świadczenie, którego wysokość będzie równa różnicy między kwotą świadczenia należnego po nasileniu się choroby zawodowej a kwotą świadczenia, które byłoby należne przed nasileniem się choroby.

Dokument Rady Europy określający wzorcowe regulacje umowy międzynarodowej o zabezpieczeniu społecznym zawiera analogiczne uregulowania do postanowień zalecenia nr 167.

Świadczenia pieniężne z tytułu choroby i macierzyństwa

Świadczenia pieniężne z tytułu choroby i macierzyństwa są objęte zakresami przedmiotowymi w umowach z Macedonią Północną, Ukrainą, Mongolią, Białorusią, Turcją, byłą Jugosławią, a ponadto umowa z Izraelem obejmuje tylko zasiłki z tytułu macierzyństwa (nie uwzględnia zasiłków z tytułu choroby). Postanowienia tych umów zobowiązują do sumowania okresów ubezpieczenia przebytych zgodnie z ustawodawstwem drugiej strony umowy, jeżeli jest to niezbędne przy ustalaniu prawa do świadczeń z tytułu choroby i macierzyństwa i okresu ich przysługiwania, pod warunkiem, że się nie pokrywają. Ponadto umowy międzynarodowe przewidują, że świadczenia w razie choroby i macierzyństwa są przyznawane i wypłacane zgodnie z ustawodawstwem i na koszt tej strony umowy, na której terytorium osoba jest ubezpieczona. Umowa z Ukrainą przewiduje, że świadczenia te są wypłacane za granicę, w przypadku gdy przewiduje to mające zastosowanie ustawodawstwo. Umowa z Mongolią wyłącza zasadę transferowania świadczeń z tytułu choroby i macierzyństwa osobom zamieszkałym lub przebywającym na terytorium drugiego państwa-strony umowy. Pozostałe umowy międzynarodowe Polski obejmujące swym zakresem świadczenia pieniężne z tytułu choroby i macierzyństwa przewidują wypłacanie (transferowanie) tych świadczeń osobom zamieszkałym lub przebywającym czasowo na terytorium drugiego państwa-strony umowy.

Zalecenie nr 167 oraz dokument Rady Europy określają wzorcowe uregulowania umów o zabezpieczeniu społecznym w zakresie świadczeń pieniężnych z tytułu choroby i macierzyństwa. Obejmują one zasadę sumowania okresów ubezpieczenia przy ustalaniu tych świadczeń oraz wypłacanie (transferowanie) ich osobom zamieszkującym lub czasowo przebywającym za granicą na terytorium drugiego państwa-strony umowy. Postanowienia umów międzynarodowych Polski, które wyłączają transferowanie świadczeń pieniężnych z tytułu choroby i macierzyństwa, odbiegają zatem od standardów międzynarodowych. Uregulowania w umowach międzynarodowych Polski w tym zakresie wynikają jednak z uzgodnień między stronami i wprowadzają zobowiązania jednakowe dla obu stron umowy. Należy domniemywać, że druga strona umowy nie wyraziła zgody w trakcie negocjacji na transferowanie tych świadczeń.

Świadczenia (zasiłki) rodzinne

Świadczenia (zasiłki) rodzinne są objęte zakresami przedmiotowymi umów z Macedonią Północną, Turcją i byłą Jugosławią. Umowy z Macedonią Północną i Turcją przewidują, że prawo do tych świadczeń ustalają i wypłacają instytucje właściwe każdej ze stron umowy zgodnie ze stosowanym przez nie ustawodawstwem. Ponadto umowy te zawierają uregulowanie antykumulacyjne – jeżeli prawo do świadczeń rodzinnych przysługuje zgodnie z ustawodawstwem obu stron, to są wypłacane one tylko przez instytucję właściwą tej strony, na której terytorium zamieszkuje wraz z dziećmi osoba uprawniona do tych świadczeń. Omawiane umowy wyraźnie wyłączają zasadę transferowania świadczeń w odniesieniu do świadczeń rodzinnych. Z kolei zgodnie z umową z byłą Jugosławią zasiłki (świadczenia) rodzinne będą wypłacane przez instytucję właściwą jednej strony również wtedy, gdy członkowie rodziny, na których zasiłki (świadczenia) rodzinne przysługują, przebywają na obszarze drugiej strony umowy. Postanowienia umów międzynarodowych Polski w obszarze zasiłków rodzinnych są bardzo restrykcyjne, co wynika z kosztów finansowania tych świadczeń.

Zalecenie nr 167 oraz dokument Rady Europy określają wzorcowe regulacje umów o zabezpieczeniu społecznym w zakresie świadczeń (zasiłków) rodzinnych, w tym uregulowania dotyczące sumowania okresów ubezpieczenia. Ponadto zalecenie nr 167 zawiera wzorcowe postanowienie, zgodnie z którym osoby podlegające ustawodawstwu jednej strony będą otrzymywać na członków rodziny zamieszkujących na terytorium innej strony zasiłki rodzinne przewidziane przez ustawodawstwo pierwszej strony, tak jak gdyby ci członkowie rodziny zamieszkiwali na terytorium tej strony. Zasiłki rodzinne mogą być wówczas wypłacane bezpośrednio osobie zamieszkałej na terytorium drugiej strony lub za pośrednictwem instytucji drugiej strony na rachunek właściwej instytucji. Alternatywnie zgodnie z zaleceniem nr 167 umowy mogą przewidywać, że zasiłki rodzinne będą wypłacane członkom rodziny przez instytucję miejsca zamieszkania zgodnie z postanowieniami ustawodawstwa przez nią stosowanego na koszt właściwej instytucji, w wysokości nieprzekraczającej kwoty świadczeń należnych od tej ostatniej instytucji albo przez instytucję miejsca ich zamieszkania i na jej koszt. Zalecenie nr 167 zawiera także przepisy antykumulacyjne w odniesieniu do zasiłków rodzinnych przysługujących jednocześnie z obu państw-stron umowy za ten sam okres i na tych samych członków rodziny. Zgodnie z tymi przepisami zasiłki te są wypłacane przez instytucję właściwą jednego państwa-strony umowy (z reguły instytucję państwa zamieszkania członków rodziny), a uprawnienia do świadczeń z drugiego państwa-strony umowy ulegają zawieszeniu.

Dokument Rady Europy zawiera analogiczne rozwiązania do zalecenia nr 167, a ponadto w przypadku gdy zasiłki rodzinne przysługują z ustawodawstw obu stron umowy na tych samych członków rodziny i za ten sam okres, według wskazanego zalecenia świadczenia te są wypłacane przez instytucję państwa zamieszkania członków rodziny zgodnie z jej ustawodawstwem, a uprawnienia do zasiłków zgodnie z ustawodawstwem drugiej strony są zawieszane do kwoty wypłacanej przez instytucję państwa zamieszkania. Żadna z umów międzynarodowych Polski nie przewiduje takich uregulowań.

Świadczenia dla bezrobotnych

Świadczenia dla bezrobotnych zostały uregulowane w umowach z Macedonią Północną, Ukrainą, Mongolią, Turcją i Białorusią. Umowy z Ukrainą, Mongolią, Turcją i Białorusią przewidują sumowanie okresów ubezpieczenia przebytych w drugim państwie-stronie umowy przy ustalaniu prawa do zasiłku dla bezrobotnych, jeżeli jest to niezbędne i jeżeli się one nie pokrywają oraz jeżeli osoba zainteresowana ma okresy ubezpieczenia przebyte bezpośrednio przed utratą pracy zgodnie z ustawodawstwem tej drugiej strony. Ponadto jeżeli zsumowany został okres ubezpieczenia przebyty w obu państwach-stronach umowy do ustalenia prawa do zasiłku dla bezrobotnych, to zgodnie z wyżej wymienionymi umowami międzynarodowymi okres wypłacania tego zasiłku podlega skróceniu o okres, w którym bezrobotny otrzymywał taki zasiłek na terytorium drugiej umawiającej się strony w okresie ostatnich 12 miesięcy przed dniem złożenia wniosku (dniem rejestracji jako osoba bezrobotna). Podkreślić należy, że dotyczy to tylko przypadków, gdy w danym państwie zsumowane zostały okresy ubezpieczenia przebyte w obu państwach. W zasadzie analogiczne uregulowania zawiera też umowa z Macedonią Północną. Wszystkie umowy międzynarodowe Polski wyłączają transferowanie świadczeń w odniesieniu do zasiłków dla bezrobotnych.

Zalecenie nr 167 oraz dokument Rady Europy określają wzorcowe postanowienia umów o zabezpieczeniu społecznym w zakresie zasiłków dla bezrobotnych. Te modelowe postanowienia obejmują w szczególności uregulowania dotyczące sumowania okresów ubezpieczenia, przy czym zalecenie nr 167 dopuszcza wprowadzanie w umowach międzynarodowych uregulowań, zgodnie z którymi instytucja właściwa jednego państwa-strony umowy weryfikuje zagraniczne okresy ubezpieczenia przebyte w drugim państwie przez pryzmat katalogu okresów ubezpieczenia określonego w jego ustawodawstwie.

Zgodnie z zaleceniem nr 167 osoby, które spełniają wymagane przez ustawodawstwo jednej strony warunki do nabycia prawa do świadczeń dla bezrobotnych, a które zmieniają swoje miejsca zamieszkania na terytorium drugiej strony umowy, będą uważane za spełniające również wymagane przez ustawodawstwo drugiej strony warunki do nabycia prawa do świadczeń pod warunkiem, że oddadzą się do dyspozycji służb zatrudnienia na terytorium tej strony i złożą wnioski w instytucji nowego miejsca zamieszkania w ciągu 30 dni od zmiany miejsca zamieszkania lub w dłuższym terminie ustalonym przez strony umowy. Świadczenie będzie wypłacane przez instytucję miejsca zamieszkania zgodnie z ustawodawstwem stosowanym przez tę instytucję, ale jego koszt poniesie właściwa instytucja pierwszej strony przez okres nie dłuższy niż okres, który może być ustalony przez ustawodawstwo tej strony albo przez okres nie dłuższy niż najkrótszy z okresów ustalonych przez ustawodawstwo każdej z dwóch zainteresowanych stron, albo przez okres nie dłuższy niż ustalony w drodze wzajemnego porozumienia między stronami.

Dokument Rady Europy nie zawiera powyższych uregulowań i wyraźnie wyłącza zasadę transferowania świadczeń dla bezrobotnych osobom zamieszkałym za granicą na terytorium do drugiego państwa-strony umowy.

Ponadto zalecenie nr 167 i dokument Rady Europy w zakresie analizowanych zasiłków przewidują określone szczególne regulacje dotyczące pracowników przygranicznych.

Świadczenia z tytułu opieki lekarskiej

Świadczenia z tytułu opieki lekarskiej (rzeczowe świadczenia zdrowotne) są uwzględnione w umowie z Macedonią Północną i byłą Jugosławią. Zgodnie z umową z byłą Jugosławią zasadą jest, że świadczenia rzeczowe z ubezpieczenia na wypadek choroby przynajmniej według własnych przepisów i na swój rachunek instytucja tego państwa-strony umowy, na obszarze której uprawniona osoba (pracownik, emeryt, rencista, członek rodziny) przebywa. Z kolei umowa z Macedonią Północną ustanawia zasadę sumowania okresów ubezpieczenia przy ustalaniu tych świadczeń oraz określa szczegółowe uregulowania. Zgodnie z umową z Macedonią Północną ubezpieczony, który przebywa na terytorium drugiej strony w związku z wykonywaniem pracy, oraz towarzyszący mu członkowie rodziny otrzymują świadczenia rzeczowe od instytucji miejsca pobytu zgodnie z przepisami prawnymi ją obowiązującymi, w przypadku gdy stan ich zdrowia wymaga wydania natychmiastowych świadczeń rzeczowych na koszt właściwej instytucji. Członkowie rodziny ubezpieczonego zamieszkujący na terytorium drugiego państwa-strony umowy otrzymują na koszt właściwej instytucji świadczenia rzeczowe od instytucji miejsca zamieszkania zgodnie z obowiązującymi ją przepisami prawnymi. Z kolei w odniesieniu do emerytów i rencistów umowa z Macedonią Północną przewiduje, że osoba uprawniona do emerytury lub renty należnej z obu państw-stron umowy zamieszkała w państwie-stronie umowy oraz członkowie jej rodziny otrzymują świadczenia rzeczowe zgodnie z przepisami prawnymi obowiązującymi instytucję państwa zamieszkania i na koszt tej instytucji. Natomiast jeżeli osoba otrzymuje emeryturę lub rentę na podstawie ustawodawstwa jednego państwa-strony umowy, a mieszka na terytorium drugiej strony, to jest uprawniona do świadczeń z instytucji zamieszkania, zgodnie z jej przepisami, na koszt instytucji właściwej.

Zgodnie ze wzorcowymi postanowieniami zalecenia nr 167 osoba zamieszkująca lub przebywająca na terytorium innego państwa niż państwo właściwe będzie otrzymywać na terytorium tego państwa-strony umowy, na którym zamieszkuje, świadczenia w naturze udzielane na koszt właściwej instytucji przez instytucję miejsca zamieszkania i na warunkach określonych w jej ustawodawstwie. Postanowienia te będą w zakresie opieki lekarskiej odpowiednio stosowane do członków rodziny zamieszkałych na terytorium państwa-strony innej niż właściwe państwo. Zalecenie nr 167 doprecyzowuje także, że świadczenia opieki zdrowotnej (świadczenia w naturze) będą udzielane na koszt właściwej instytucji przez instytucję miejsca zamieszkania lub pobytu czasowego zgodnie z ustawodawstwem instytucji państwa zamieszkania przez okres nie dłuższy niż przewidziany przez ustawodawstwo właściwego państwa, jeżeli osoba spełnia warunki wymagane przez ustawodawstwo właściwego państwa do nabycia prawa do świadczeń i jej stan zdrowia wymaga natychmiastowego udzielania świadczeń podczas czasowego pobytu na terytorium strony innej niż właściwe państwo.

Świadczenia opieki zdrowotnej zgodnie z zaleceniem nr 167 będą też udzielane osobom, które zostały upoważnione przez właściwą instytucję do wyjazdu na terytorium strony, innej niż właściwe państwo, aby otrzymać opiekę lekarską wymaganą ze względu na stan ich zdrowia (upoważnienia tego nie można odmówić, jeśli wymagane leczenie nie może być zapewnione na terytorium umawiającej się strony, na którym zainteresowana osoba zamieszkuje).

Zalecenie nr 167 i dokument Rady Europy przewidują także wzorcowe postanowienia dotyczące sumowania okresów ubezpieczenia przy ustalaniu świadczeń opieki zdrowotnej.

Dokument Rady Europy zawiera wzorcowe uregulowania analogiczne do zalecenia nr 167 przewidujące udzielanie świadczeń rzeczowych przez instytucję miejsca zamieszkania lub świadczeń rzeczowych natychmiast koniecznych przez instytucję pobytu na koszt instytucji właściwej. Uregulowania te stosuje się odpowiednio do członków rodziny. Ponadto w dokumencie Rady Europy odrębne postanowienia w zakresie opieki lekarskiej poświęcono emerytom i rencistom. W odniesieniu do emerytów i rencistów dokument Rady Europy zawiera wzorcowe przepisy antykumulacyjne, zgodnie z którymi osoba otrzymująca emeryturę lub rentę z instytucji obu stron będzie otrzymywać świadczenia rzeczowe na podstawie ustawodawstwa tego państwa, na którego terytorium zamieszkuje. Jeżeli natomiast osoba otrzymuje emeryturę lub rentę na podstawie ustawodawstwa jednego państwa, a zamieszkuje na terytorium drugiego państwa, to jest uprawniona do świadczeń z instytucji zamieszkania zgodnie z jej przepisami na koszt instytucji właściwej. Postanowienia te stosuje się odpowiednio do członka rodziny emeryta lub rencisty, który zamieszkuje na terytorium innego państwa niż państwo właściwe.

Umowa z Macedonią Północną przyjmuje zatem w zakresie rzeczowych świadczeń zdrowotnych postanowienia analogiczne do wzorcowych uregulowań zawartych w dokumencie Rady Europy.

Zasiłki pogrzebowe

Zasiłki pogrzebowe są objęte zakresem przedmiotowym wszystkich umów z wyjątkiem umowy z Mołdawią. Jednakże niektóre umowy obejmują te świadczenia tylko po stronie polskiej. Na przykład umowa z Macedonią Północną nie obejmuje tych zasiłków po stronie macedońskiej, gdyż ustawodawstwo tego państwa nie przewiduje takich świadczeń. Umowa z Australią nie obejmuje zasiłków pogrzebowych po stronie australijskiej, ponieważ prawdopodobnie strona australijska nie wyraziła zgody na objęcie umową tych świadczeń. Natomiast umowa z Mołdawią nie obejmuje zasiłków pogrzebowych po obu stronach umowy, ponieważ prawdopodobnie w trakcie negocjacji strony umowy uzgodniły, że świadczenia te nie zostaną ujęte w umowie.

Generalnie postanowienia omawianych umów międzynarodowych Polski w zakresie zasiłków pogrzebowych ustanawiają zasadę transferowania tych świadczeń. Niektóre z tych umów przewidują sumowanie okresów ubezpieczenia do celów nabycia prawa do tych

świadczeń. Dotyczy to umów międzynarodowych zawartych przez Polskę z państwem, w którym prawo do zagranicznego zasiłku pogrzebowego jest uzależnione od długości okresów ubezpieczenia (prawo do polskiego zasiłku pogrzebowego nie jest uzależnione od długości okresów ubezpieczenia). Umowy międzynarodowe Polski przewidują także uregulowanie, według którego zasiłek pogrzebowy jest wypłacany zgodnie z ustawodawstwem tego państwa-strony umowy, które stosuje się do danej osoby w chwili jej śmierci. Ponadto większość omawianych umów międzynarodowych Polski zawiera postanowienia antykumulacyjne, zgodnie z którymi prawo do zasiłku pogrzebowego jest wypłacane na podstawie ustawodawstwa tylko jednego państwa-strony umowy (postanowień takich nie zawierają niektóre umowy, np. umowa z USA, Izraelem). Umowy międzynarodowe, które zawierają przepisy antykumulacyjne, przewidują, że jeżeli prawo do zasiłku pogrzebowego przysługuje zgodnie z ustawodawstwem każdej ze stron umowy, zasiłek ten przyznaje instytucja właściwa tej strony, na której osoba miała miejsce zamieszkania w chwili śmierci (np. umowy z Ukrainą, Mongolią i Turcją). Niektóre umowy międzynarodowe Polski przewidują ponadto, że jeżeli śmierć nastąpiła na terytorium państwa trzeciego, to zasiłek pogrzebowy jest wypłacany na podstawie ustawodawstwa tego państwa-strony umowy, w którym osoba była ostatnio ubezpieczona (np. umowy z Mongolią, Turcją).

Zalecenie nr 167 przewiduje w zakresie zasiłków pogrzebowych zasadę sumowania okresów ubezpieczenia i zasadę transferowania zasiłków pogrzebowych, a także wzorcowe regulacje antykumulacyjne w obrębie tych świadczeń. Zasadniczo zalecenie nr 157 przewiduje, że jeżeli śmierć następuje na terytorium danego państwa-strony umowy lub na terytorium państwa trzeciego, a prawo do zasiłku pogrzebowego jest nabyte zgodnie z ustawodawstwem obu państw-stron umowy, to prawo do tego świadczenia przysługuje zgodnie z ustawodawstwem umawiającej się strony, któremu zmarły ostatnio podlegał.

Dokument Rady Europy w zakresie zasiłków pogrzebowych również przewiduje zasadę sumowania okresów ubezpieczenia i zasadę transferowania zasiłków pogrzebowych, a także wzorcowe regulacje antykumulacyjne w zakresie tych świadczeń, z tym że w dokumencie Rady Europy przyjęto rozwiązanie, zgodnie z którym jeżeli prawo do tego zasiłku powstaje zgodnie z ustawodawstwami obu stron umowy, to zasiłek jest wypłacany tylko zgodnie z ustawodawstwem państwa, w którym śmierć nastąpiła, a jeżeli nastąpiła w państwie trzecim, to świadczenie to jest wypłacane przez instytucję państwa, w którym osoba była ubezpieczona ostatnio przed śmiercią.

Przekazywanie (transferowanie) świadczeń za granicę

Jeśli w wykonaniu konwencji dotyczącej równości traktowania (zabezpieczenie społeczne) z 1962 r. lub konwencji dotyczącej zachowania praw w zakresie zabezpieczenia społecznego z 1982 r. lub dwustronnej albo wielostronnej umowy w zakresie zabezpieczenia społecznego świadczenia pieniężne powinny być wypłacane uprawnionym

zamieszkałym na terytorium państwa innego niż to, na którego terytorium mieści się instytucja odpowiedzialna za wypłatę, to instytucja ta powinna, jeśli jest to możliwe, wypłacać świadczenia bezpośrednio zainteresowanemu. W szczególności dotyczy to świadczeń inwalidzkich, emerytalnych i w razie śmierci żywiciela rodziny, a także rent z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Przekazywanie tych świadczeń i rent powinno się odbywać z możliwie krótką zwłoką, tak aby uprawnieni mogli nimi dysponować tak szybko, jak to jest możliwe. W przypadku wypłaty pośredniej instytucja będąca pośrednikiem w kraju zamieszkania uprawnionego powinna zrobić wszystko, co w jej mocy, aby uprawniony natychmiast otrzymał należne mu świadczenia.

Zalecenie nr 167 zawiera również szczegółowe wytyczne dotyczące przekazywania świadczeń z tytułu choroby i macierzyństwa, świadczeń rodzinnych i świadczeń z tytułu bezrobocia.

Odnosząc się do dwustronnych umów międzynarodowych Polski o zabezpieczeniu społecznym, należy wskazać, że wszystkie przewidują transferowanie emerytur i rent za granicę do miejsca zamieszkania na terytorium drugiej strony umowy. Tylko umowa z Australią przewiduje transferowanie emerytur i rent za granicę nie tylko osobom zamieszkałym na terytorium drugiej strony umowy, ale i osobom przebywającym czasowo na tym terytorium. Ponadto umowy międzynarodowe Polski, które obejmują świadczenia pieniężne z tytułu choroby i macierzyństwa, przewidują transferowanie tych świadczeń nie tylko osobom zamieszkałym na terytorium drugiej strony, ale także osobom przebywającym tam czasowo.

Z kolei niektóre umowy międzynarodowe Polski, które obejmują świadczenia rodzinne i świadczenia dla bezrobotnych, wyraźnie wyłączają transferowanie tych świadczeń osobom zamieszkałym na terytorium drugiej strony (np. umowy z Ukrainą, Turcją, Białorusią, Macedonią Północną).

Dokument Rady Europy i zalecenie nr 167 mają analogiczne uregulowania w tym zakresie.

Zasady postępowania w razie zbiegu świadczeń z innymi świadczeniami lub dochodami

Zgodnie z postanowieniami zalecenia nr 167 klauzule przewidziane w ustawodawstwie strony w sprawie obniżenia, zawieszenia lub wstrzymania wypłaty świadczeń w przypadku ich zbiegu z innymi świadczeniami lub dochodami albo gdy uprawniona do nich osoba pracuje lub prowadzi działalność zawodową będą również stosowane do uprawnionego nawet w odniesieniu do świadczeń nabytych zgodnie z ustawodawstwem innej strony lub uzyskiwanych dochodów albo zatrudnienia lub działalności zawodowej prowadzonej na terytorium innej strony. Jednakże przy stosowaniu tej zasady nie należy

brać pod uwagę świadczeń tego samego rodzaju na wypadek inwalidztwa, starości, śmierci żywiciela rodziny lub choroby zawodowej przyznawanych przez instytucje co najmniej dwóch stron.

Jeśli osoba otrzymująca świadczenia zgodnie z ustawodawstwem jednej strony jest również uprawniona do świadczeń zgodnie z ustawodawstwem drugiej strony, wówczas zaleca się stosowanie zasady, zgodnie z którą, w przypadku gdy stosowanie postanowień ustawodawstwa obu stron spowodowałoby obniżenie, zawieszenie lub wstrzymanie wypłaty tych świadczeń, żadne z nich nie może być obniżone, zawieszane lub wstrzymane do wielkości wyższej od kwoty wynikającej z podzielenia kwoty podlegającej obniżeniu, zawieszeniu lub wstrzymaniu zgodnie z ustawodawstwem, na mocy którego nabyto prawo do świadczenia, przez liczbę świadczeń podlegających obniżeniu, zawieszeniu lub wstrzymaniu, do których zainteresowany jest uprawniony.

W przypadku natomiast świadczeń inwalidzkich, emerytalnych lub w razie śmierci żywiciela rodziny wypłacanych w wysokości proporcjonalnej przez instytucję strony zaleca się, aby instytucja ta brała pod uwagę świadczenia, dochody lub wynagrodzenie powodujące obniżenie, zawieszenie lub wstrzymanie świadczenia tylko w stosunku proporcjonalnym między okresem ubezpieczenia przebytym w jednym państwie a sumą okresów ubezpieczenia przebytych w obu państwach. Tego rodzaju postanowień nie zawierają omawiane dwustronne umowy międzynarodowe Polski, co można ocenić krytycznie. Jednakże w praktyce polskie instytucje właściwe stosują reguły łagodzące redukcję emerytur i rent analogiczne do tych rekomendowanych w zaleceniu nr 167. Uzasadnione wydaje się wprowadzenie tego rodzaju uregulowań w polskim prawie krajowym, co będzie usankcjonowaniem dotychczasowej praktyki, która jest korzystna dla osób migrujących.

Wzorcowe porozumienie dla koordynowania dwu- lub wielostronnych umów o zabezpieczeniu społecznym

Załącznik II do zalecenia nr 167 zawiera wzorcowe porozumienie dla koordynowania dwu- lub wielostronnych umów o zabezpieczeniu społecznym. Zgodnie z tym porozumieniem postanowienia każdej umowy o zabezpieczeniu społecznym wiążącej co najmniej dwie strony będą rozciągane na obywateli każdej innej strony, a także na uchodźców i bezpaństwowców zamieszkujących na terytorium każdej strony. W tym kontekście należy zauważyć, że postanowienia jakiegokolwiek z wiążących Polskę dwustronnych umów międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym (z wyjątkiem umowy z byłą Jugosławią) nie są uzależnione od obywatelstwa, a zatem konstrukcja tych umów gwarantuje objęcie zakresem podmiotowym umowy także innych osób niż obywatele stron danej umowy.

Ponadto rekomenduje się, aby postanowienia umowy o zabezpieczeniu społecznym dotyczące zliczania okresów ubezpieczenia dla celu nabycia prawa do świadczenia miały zastosowanie do odpowiednich okresów przebytych zgodnie z ustawodawstwem każdego innego państwa, z którym to państwem strony umowy wiąże również umowa przewidująca zliczanie okresów ubezpieczenia (o ile okresy, które mają być zliczone, się nie zbiegają). W tym kontekście należy zauważyć, że niektóre z dwustronnych umów międzynarodowych Polski zawierają przepisy analogiczne do tych wzorcowych uregulowań, albowiem przewidują nie tylko łączenie okresów ubezpieczenia przebytych w dwóch państwach będących stronami umowy, ale również uwzględnianie na określonych zasadach zagranicznych okresów ubezpieczenia przebytych pod działaniem ustawodawstw państw trzecich (tj. państw niebędących stronami danej umowy międzynarodowej). Dotyczy to umów z Kanadą, Koreą Południową, Ukrainą, Mołdawią, Mongolią, Białorusią, Turcją, Rządem Quebecu i Izraelem³⁵. Uwzględnianie okresów ubezpieczenia z państw trzecich według tych umów jest dopuszczalne tylko wówczas, gdy spełnione są łącznie dwa warunki. Po pierwsze osoba zainteresowana nie nabyła prawa do emerytury lub renty po uwzględnieniu wyłącznie okresów ubezpieczenia przebytych pod działaniem ustawodawstw stron umowy, a po drugie obie strony umowy międzynarodowej są związane z danym państwem trzecim umową międzynarodową przewidującą uwzględnianie zagranicznych okresów ubezpieczenia.

Ponadto zgodnie z załącznikiem II do zalecenia nr 167 jeżeli instytucja strony miałaby stosować postanowienia co najmniej dwóch umów zawierających różne sposoby zliczania okresów, będzie stosowała wyłącznie postanowienia najkorzystniejsze dla zainteresowanej osoby. Tego rodzaju regulacji nie zawierają umowy międzynarodowe Polski.

Podsumowanie

Zalecenie MOP nr 167 przewiduje wzorcowe postanowienia umowy międzynarodowej o zabezpieczeniu społecznym. Biorąc pod uwagę, że dokument ten został wydany prawie cztery dekady temu, można zauważyć, że w większości zawiera on uregulowania, które w obecnych czasach nadal stanowią najlepsze możliwe rozwiązania do przyjęcia w umowie międzynarodowej o zabezpieczeniu społecznym. Wzorcowe postanowienia w tym zakresie zawiera także dokument Rady Europy z 1998 r., którego zapisy są analogiczne do tych zawartych w zaleceniu nr 167.

Omawiane dokumenty ustanawiające wzorce umowy międzynarodowej o zabezpieczeniu społecznym opierają się na podstawowych międzynarodowych zasadach koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, takich jak: równość traktowania, stosowanie jednego ustawodawstwa, sumowanie okresów ubezpieczenia, transferowanie świadczeń, współpraca instytucji zabezpieczenia społecznego.

---

³⁵ Specyficzne uregulowania w tym zakresie zawarte są także w umowie z byłą Jugosławią.

Zalecenie nr 167 i dokument Rady Europy nie ustanawiają wprost zasady zrównania zdarzeń i okoliczności, ale zasadę tę wywodzić można pośrednio z niektórych kazuistycznych uregulowań zawartych w tych dokumentach, a także z zasady równego traktowania. Analizowane dokumenty nie uwzględniają także kwestii obliczania emerytur w systemie zdefiniowanej składki. Z kolei w zakresie chorób zawodowych dokumenty te zawierają wzorcowe postanowienia, które mogą skutkować utratą praw nabytych w jednym z państw-stron umowy i polegają na tym, że tylko jedno państwo-strona umowy przyznaje rentę z tytułu choroby zawodowej.

Omawiane dokumenty MOP i Rady Europy ustanawiają wzorcowy zakres przedmiotowy umowy o zabezpieczeniu społecznym, który obejmuje szeroki katalog świadczeń z zabezpieczenia społecznego, aczkolwiek nie uwzględniają np. świadczeń przedemerytalnych ani też świadczeń opieki długoterminowej. Odnosząc się natomiast w tym zakresie do zawartych przez Polskę dwustronnych umów międzynarodowych, należy stwierdzić, że każda z tych umów ma zakres przedmiotowy węższy od zalecanego w dokumentach MOP i Rady Europy.

Dwustronne umowy międzynarodowe o zabezpieczeniu społecznym zawarte przez Polskę cechuje niejednorodność uregulowań w tym znaczeniu, że postanowienia zawarte w poszczególnych umowach się różnią. Wszystkie omawiane umowy międzynarodowe obejmują świadczenia emerytalne i rentowe. Postanowienia tych umów w obszarze świadczeń emerytalnych i rentowych są analogiczne do wzorcowych postanowień zawartych w zaleceniu nr 167 i dokumencie Rady Europy. Brak jest jednak w tych dokumentach np. uregulowań łagodzących skutki redukcji emerytur i rent, które zostały zamieszczone w zaleceniu nr 167.

Żadna z omawianych dwustronnych umów międzynarodowych Polski z wyjątkiem umowy z Macedonią i byłą Jugosławią nie zawiera postanowień dotyczących rzeczowych świadczeń zdrowotnych. Większość z tych dwustronnych umów międzynarodowych Polski nie zawiera postanowień dotyczących świadczeń z tytułu bezrobocia, świadczeń rodzinnych, a niektóre nie zawierają postanowień w zakresie zasiłków z tytułu choroby i macierzyństwa. Umowy międzynarodowe Polski, które obejmują świadczenia z tytułu bezrobocia lub świadczenia (zasiłki) rodzinne, nie przewidują transferowania tych świadczeń za granicę do drugiego państwa-strony umowy.

Większość umów międzynarodowych Polski nie zawiera norm kolizyjnych pozwalających na uniknięcie podwójnego podlegania ubezpieczeniom społecznym (unikania opłacania składki na ubezpieczenia społeczne jednocześnie w dwóch państwach) w sytuacjach, gdy osoba jest zatrudniona lub prowadzi działalność na własny rachunek jednocześnie w obu państwach-stronach umowy.

Różnice w treści umów międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym zawartych przez Polskę w obszarze poszczególnych świadczeń objętych umową wynikają z przebiegu negocjacji oraz uzgodnień między stronami umowy. Należy przypuszczać, że nie w każdym negocjacji przyjmowany jest jako wstęp do nich projekt umowy o zabezpieczeniu społecznym w brzmieniu proponowanym przez stronę polską albo nie zawsze akceptowane są postanowienia w brzmieniu proponowanym przez tę stronę. W niektórych

przypadkach prawdopodobnie negocjowany jest projekt zaproponowany przez drugą stronę umowy, która może mieć przewagę w negocjacji, ponieważ jest państwem imigracyjnym (np. USA, Kanada, Australia). Strony w trakcie negocjacji idą też często na wzajemne ustępstwa. Celem negocjacji każdej umowy międzynarodowej o zabezpieczeniu społecznym jest jednak przede wszystkim nastawienie na współpracę i wypracowanie instrumentu międzynarodowego chroniącego prawa osób migrujących i członków ich rodzin, który będzie się opierał na powszechnych międzynarodowych zasadach koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego i będzie stymulował współpracę gospodarczą. Strony przyjmują w trakcie negocjacji kompromisowe rozwiązania, uwzględniając swoje modele systemów zabezpieczenia społecznego.

Przy zawieraniu umów międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym państwa kierują się własnymi interesami, które chcą zabezpieczyć. Uwzględniają standardy prawa międzynarodowego i specyfikę swoich ustawodawstw, jak również uwzględniają możliwość ponoszenia przez strony umowy ciężaru finansowania poszczególnych świadczeń dla osób migrujących i członków ich rodzin.

Dlatego nie ma wątpliwości, że także umowy o zabezpieczeniu społecznym, które będą zawierane przez Polskę w przyszłości, również będą zróżnicowane i nie zawsze będą odzwierciedlały w zupełności standardy ustanowione przez Międzynarodową Organizację Pracy czy Radę Europy, np. wzorcowe postanowienia określające zakres przedmiotowy świadczeń, który powinien być objęty umową.

Niniejsze opracowanie może pomóc w wyjaśnieniu genezy postanowień umów o zabezpieczeniu społecznym Polski w kontekście ich różnic, a także spowodować usprawnienie niektórych instytucji prawnych zawartych w nowych umowach międzynarodowych, które będą negocjowane w przyszłości.

Umowy międzynarodowe o zabezpieczeniu społecznym mają fundamentalne znaczenie dla ochrony praw osób migrujących oraz członków ich rodzin. W Polsce obok rozporządzeń unijnych dotyczących koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego rola dwustronnych umów międzynarodowych o zabezpieczeniu społecznym jest nie do przecenienia.

*dr Izabela Kryśpiak
Departament Rent Zagranicznych
Zakład Ubezpieczeń Społecznych*

Tekst wyraża osobiste poglądy autora, a nie stanowisko ZUS.

ŹRÓDŁA

- Izdebski H., *Rada Europy. Organizacja demokratycznych państw Europy i jej znaczenie dla Polski*, Warszawa 1996.
- Kowalski J., Ślusarczyk Z., *Unia Europejska. Proces integracji europejskiej i zarys problematyki instytucjonalno-prawnej*, Warszawa–Poznań 2006.

- Kremalis K., *Introduction into Social Security in the EC Basic Reading on Social Security in The EC. Principles of International and European (Except E.C.) Social Security Law* [w:] *Social Security in Europe. Miscellanea on the Erasmus Programme of studies relating to social security in the European Communities*, ed. D. Pieters, Brussel 1991.
- Kryśpiak I., *Koordinacja bilateralna systemów emerytalno-rentowych. Umowy Polski z Ukrainą oraz Mołdawią*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2013, nr 12.
- Kryśpiak I., *Koordinacja emerytur i rent w prawie Unii Europejskiej oraz umowach międzynarodowych Polski – różnice oraz wzajemne oddziaływanie*, Warszawa 2017.
- Kryśpiak I., *Koordinacja systemów emerytalno-rentowych Rzeczypospolitej Polskiej i Stanów Zjednoczonych Ameryki*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2009, nr 6.
- Kryśpiak I., *Koordinacja świadczeń emerytalnych i rentowych w stosunkach między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Turcji*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2017, nr 4.
- Kryśpiak I., *Umowa z Kanadą oraz porozumienie z Rządem Quebecu – analiza porównawcza*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2015, nr 4.
- Miezien E., *Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Państwem Izrael o zabezpieczeniu społecznym z 22 listopada 2016 r. – prezentacja uzgodnień i niektórych ich skutków*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” 2017, nr 4.
- Molina S., *Zabezpieczenie społeczne w aktach Rady Europy*, „Polityka Społeczna” 2005, nr 3.
- *Social Security Coordination for Non-EU Countries in South and Eastern Europe. A Legal Analysis*, Budapest 2012.
- Szybkie A., *Emerytury i renty z ZUS w świetle umowy polsko-kanadyjskiej o zabezpieczeniu społecznym*, „Polityka Społeczna” 2010, nr 11–12.

Model provisions for international social security agreements

The Republic of Poland is a party to several bilateral international social security agreements. New agreements on that subject matter have been negotiated and concluded in recent times. The question can be asked as to whether the provisions of such bilateral international agreements entered into by Poland contain the best possible solutions to be adopted in an agreement on social security.

In this work the author attempts to answer that question by comparing the regulations in bilateral social security agreements entered into by Poland with existing international standards established by the International Labour Organization and the Council of Europe.

The purpose of this study is to examine whether the provisions of Poland's bilateral international agreements comply with the international standards in this field. In this publication, the author analyses this issue by comparing the regulations of the bilateral social security agreements concluded by Poland with the existing international standards established by the International Labour Organization and the Council of Europe. The author has also analysed the differences between the standards of the International Labour Organization and the Council of Europe in this area. The analysis covers not only old-age and disability pensions, but also sickness and maternity benefits, family benefits, unemployment benefits, health benefits in kind, funeral grants, as well as the issues of being subject to applicable legislation. Bilateral international social security agreements concluded by Poland have not yet been the subject of any study in terms of sickness and maternity benefits, family benefits, unemployment benefits, health benefits in kind and funeral grants, as well as being subject to applicable legislation.

The purpose of the publication is to show the differences between the model provisions of the International Labour Organization and the Council of Europe and Poland's international agreements in this field by analyzing their personal and material scopes and conflict-of-law provisions regarding applicable legislation and substantive provisions regarding the determination of the right and amount of individual benefits.

Key words: international coordination, International Labour Organization, protection of migrants, Council of Europe, international social security model agreement